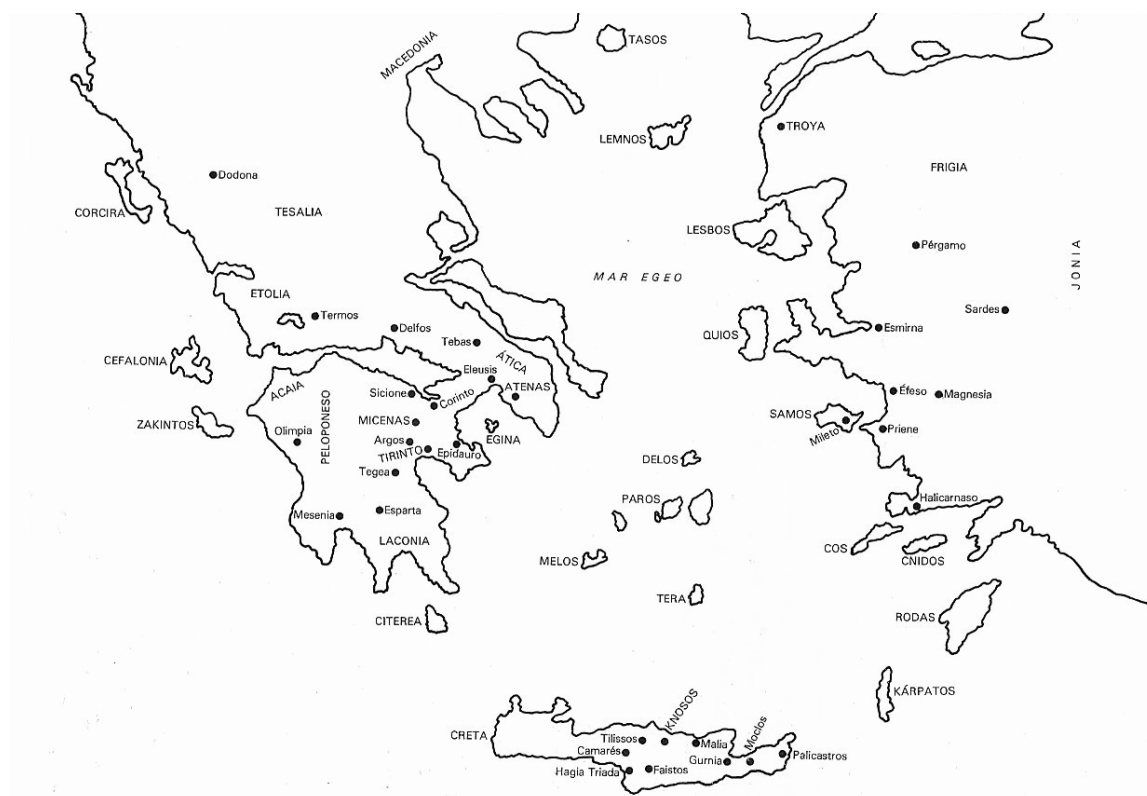

SA 3. LES HISTÒRIES MÍTIQUES DE L'ANTIGUITAT

3.1. MITES PER EXPLICAR EL MÓN: GRÈCIA

La cultura grega va tenir una poderosa influència en l'Imperi romà, el qual en portaria la seva versió a diverses parts d'Europa. Ens referim no només a la península geogràfica de la Grècia moderna, sinó també a totes les àrees de la cultura grega que foren colonitzades pels grecs. La seva cultura estava fonamentada en la mitologia que va començar cap el 3000 aC amb les creences dels pobles de Creta on pensaven que tots els elements naturals estaven dotats d'esperits i que certs objectes tenien poders màgics.

1. Pinta al mapa la zona d'influència grega.

L'Hèl·lade era l'espai geogràfic, el territori dels grecs, com pots veure el seu relleu està molt fragmentat i hi han moltes illes; per això no existia un sol Estat sinó un conjunt d'estats independents que eren les *polis* i comprenien una ciutat i les terres dels voltants.

Al segle IV aC la polis d'Atenes va aconseguir imposar el seu domini o influència a les altres polis i va iniciar una experiència de govern que anomenaren democràcia. Va ser una etapa de riquesa econòmica i artística. És el que anomenen època grega clàssica.

Elements bàsics de la cultura occidental d'herència grega:

- la democràcia,
- el pensament racional o filosofia,
- el mètode d'investigació científica o ciències,
- l'art i l'estètica,
- els sistemes educatius,
- expressions del nostre llenguatge.

La **religió minoica** són els cultes practicats a l'illa de Creta per la civilització minoica. Aquests cultes estaven molt relacionats amb la naturalesa, la vegetació i els seus ritmes. Aquest fet es remarca particularment a través dels déus i les deesses, que morien i es reencarnaven anualment, així com per la utilització de símbols com el bou (més concretament les seves banyes), la serp o el colom. Tot i que pràcticament va desaparèixer amb l'arribada dels aqueus (micènics) i, posteriorment, els doris, tant a Grècia com a Creta, la religió minoica va deixar la seva empremta tant als mites com al panteó de la Grècia clàssica. La manca de coneixement de l'escriptura **Lineal A** de Creta fa que la comprensió dels seus ritus i símbols sigui incompleta malgrat les troballes arqueològiques.

La divinitat femenina prehel·lènica prenia formes variades i nombroses, i no s'ha pogut establir amb exactitud si aquestes formes representen deesses diverses o si es tractava d'una sola deessa. S'han realitzat diverses interpretacions sobre aquestes imatges; alguns consideren que les serps representen el símbol de l'aspecte subterrani de la deessa, o la pròpia deessa en forma animal; els coloms representarien els emblemes d'una deessa del cel; mentre que les roselles serien els atributs d'una deessa mare que cuida dels infants. Les deesses portaven sovint *labris* o dobles destrals amb forma de lluna, símbol de força i control de la natura.

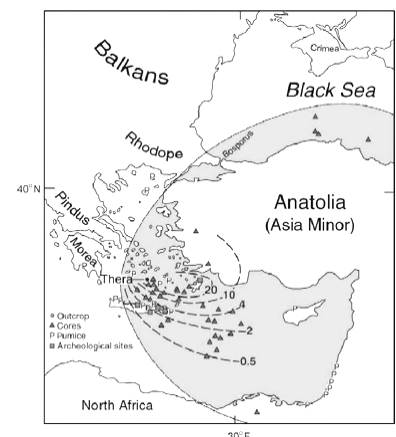
La devastadora **erupció minoica** ocorreguda a l'illa de Thera, ara coneguda com a Santorí va ser una erupció volcànica que ha estat datada de diferents maneres:

Entre el 1639 i el 1616 aC (per mitjà de la datació basada en el carboni-14)

En l'any 1628 aC (mitjançant anàlisi de dendrocronologia)

Entre el 1530 i el 1500 aC (mitjançant dades arqueològiques)

L'erupció minoica va ser un dels fenòmens més significatius ocorreguts a la mar Egea durant l'edat del bronze. L'erupció volcànica va causar un canvi climàtic a la zona de la mar Mediterrània oriental i possiblement a tot el món. La seva incidència va més enllà de l'empremta física, ja que es creu que va inspirar diverses obres literàries i mites, com la Titanomàquia grega o l'Atlàntida.

El mite d'Europa

Pel que fa el mite, ens diu que Zeus es va transformar en un toro blanc i es va barrejar amb els caps de bestiar que tenia el pare de la noia, mentre Europa i el seu seguici recollien flors prop de la platja, ella va veure al toro i va acariciar els seus costats i, en notar que era mans, es va muntar en ell. Zeus va aprofitar aquesta oportunitat i va començar a córrer pell mar i va nedar fins a l'illa de Creta portant Europa en el llom.

Teseu, Ariadna i el minotaure

Fa temps a els pobles de Grècia feien competir als joves a exercicis de curses a peu, llançament de disc, lluita i altres esports. Aquests jocs eren sagrats per que es celebraven en honor als deus, i es celebraven cada quatre anys i encara continua aquesta tradició amb els jocs olímpics moderns. Un any, va perdre el campió de Atenes contra el fill de Minos, el rei de Creta, i els atenencs enfadats van assassinar el guanyador. Minos no va perdonar als atenencs aquest acte imperdonable i va declarar la guerra a Atenes, es va apoderar de Atenes i va ordenar que cada anys, durant trenta anys, set noies i set joves d'Atenes fossin lliurats als cretencs per ser devorats pel Minotaure. Els atenecs, per aquella idea de entregar als seus fills a una mort tan terrible es van quedar consternats, es preguntaven que podien fer, qui seria el valent heroi que matés aquell monstre.

En mig d'aquella desolació va arribar Teseu, fill d'Egeu, rei d'Atenes. Quan Teseu i els joves atenencs destinats al Minotaure van desembarcar a Creta, allà estaven els habitants de l'illa, i allà enmig de la gent estava Ariadna, filla de Minos i Pasifae. Quan va veure a Teseu es va enamorar perdudament d'ell, va decidir ajudar-li en sortir d'aquell laberint i combatre contra el Minotaure. Llavors Ariadna li va donar un cabdell de fil i li va dir que ella agafaria d'una punta i ell de l'altre per poder tornar amb ella i sortir del laberint. Teseu gràcies a l'ajuda d'Ariadna, va poder combatre al Minotaure. Els atenencs van poder sortir del laberint i Teseu va agafar a Ariadna entre els seus braços.

En una parada a l'illa de Naxos, Teseu va abandonar a Ariadna, que estava dormida en aquell moment. Els motius no son gaire clars per que la va abandonar, ja que hi han moltes versions que no ho afirmen. Quan Teseu tornava a Atenes, es va oblidar de canviar les veles negres per les blanques, ja que estava distret pensant en Ariadna. Egeu, quan va veure les veles va pensar que havia mort, llavors es va llençar a la mar, i per això aquest mar rep el nom de mar Egeu.

2. Respon al qüestionari.

a) La civilització minoica es va desenvolupar:

- Amb centre a la península grega al segon mil·lenni aC.
- Amb centre a l'illa de Creta al cinquè mil·lenni aC.
- A Creta i altres illes de la Mediterrània oriental al segon mil·lenni aC.
- A nombroses illes de la Mediterrània occidental al llarg del primer mil·lenni aC.

- b) La fi de la civilització minoica va ser la conseqüència de:
- o La revolució dels habitants de les illes contra els seus reis, que consideraven tirànics.
 - o L'erupció del volcà de l'illa de Tera que va destruir la flota i va provocar la catàstrofe general de l'illa de Creta.
 - o La invasió dels doris des del nord de Grècia.
 - o La invasió dels pobles del mar.
- c) Els palaus minoics:
- o Són de dimensions reduïdes i tenen un pati central des del qual s'accedeix a les habitacions.
 - o Estaven fets de pedres tan grans que reben el nom de "ciclòpies".
 - o Són grans i oberts, sense muralles. Les seves parets estaven decorades amb pintures al fresc.
- d) Un gran èxit de la civilització minoica va ser:
- o La invenció d'una escriptura Lineal B adaptada pels micènics amb el nom de Lineal A.
 - o La invenció d'una escriptura on escrivia des de poesies fins a cartes d'amor.
 - o La invenció d'un sistema de notació musical modern.
 - o La invenció d'una escriptura anomenada Lineal A encara sense desxifrar, que posteriorment adaptaran els micènics creant la que nosaltres anomenem Lineal B.

La civilització micènica

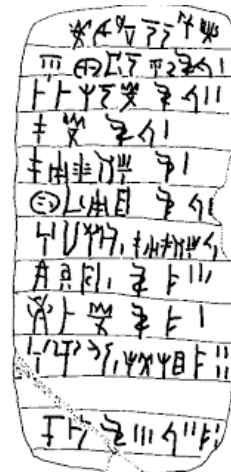
Envers el segle XVI aC penetren en territori de la Grècia continental un seguit de grups ètnics de d'origen indoeuropeu que pertanyen a l'edat del bronze: aqueus, jonis i eolis. Entre ells, cal destacar el poble dels aqueus, que s'assentaren en terres del Peloponnès, hi fundaren diversos reialmes (Micenes, Tirint, Pilos) i desenvoluparen una important civilització que avui coneixem amb el nom de micènica. La denominació ve per la ciutat de Micenes, seu del més poderós reialme aqueu. El seu àmbit d'influència es va estendre tant pel continent grec com per les illes de la mar Egea. Igualment, el seu record perviu en el relat llegendari sobre la Guerra de Troia.

Els micènics eren un poble guerrer: les seves ciutats estaven emmurallades (la Porta dels Lleons de la ciutadella de Micenes) i van introduir a Grècia el carro de guerra tirat per dos cavalls. Fidels al seu origen indoeuropeu, la societat micènica tenia una organització i unes jerarquies marcadament patriarcal. Al capdamunt de l'estructura sociopolítica i religiosa se situava el llinatge (γένος) real. La seva economia es fonamentava en l'agricultura (principalment el conreu de cereals) i la ramaderia (sobretot, la cria d'ovelles). Complementaven aquesta economia de base agrícola i ramadera amb el comerç; primer es tractaria d'un comerç rudimentari, d'intercanvis dins la mateixa comunitat o amb comunitats veïnes; més tard, s'estengué arreu de l'Egeu i les terres costaneres de Grècia. Al llarg dels segles XIV i XIII aC, els aqueus reemplacen el vell imperi marítim cretenc com a potència comercial de la Mediterrània oriental. Amb tot, el procés colonitzador dels micènics fou substancialment diferent al cretenc: prevalen les expedicions armades, com ara la que els portaria a conquerir Troia (possiblement vers el 1250 aC). A aquests dos segles correspon la construcció de fortalises, entre les quals destaca la de Micenes. Val a dir que els centres polítics més rellevants del món micènic coincideixen amb els reialmes aqueus dels texts homèrics.

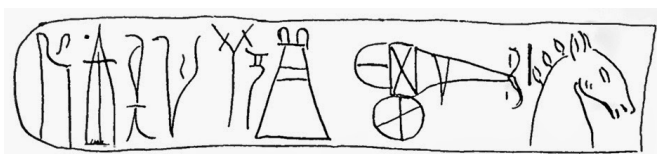
Cal insistir en la forta empremta que la cultura minoica deixa en la micènica. Al segle XV aC els micènics conquereixen Creta; en aquest context es crearia el lineal B, tot adaptant un sistema d'escriptura cretenca a les peculiaritats de la llengua grega micènica. També aleshores es comença a importar l'art minoic arreu del món micènic; a aquesta època pertanyen les famoses tombes descobertes a Micenes; no hi ha gaire dubte que els tresors dels aixovars funeraris de les tombes són obra d'orfebres minoics. Arran de la seva expansió per la Mediterrània, els aqueus exportaran arreu el gust per l'art d'inspiració minoica: frescos, joies, orfebreria i peces ornamentals.

Els reialmes micènics eren sistemes monàrquics presidits per un sobirà anomenat *wánax* (ῥάναξ). Per sota d'ell, hi hauria diversos prínceps o *basiléwes* (βασιλέως), que farien de representants del rei en diversos territoris. És interessant fer notar que el mot *wánax*, estrictament micènic, apareix en els textos homèrics en l'epítet que defineix la jerarquia d'Agamèmnon en relació als altres cabdills aqueus: ἄναξ ἀνδρῶν (rei o senyor dels homes o guerrers). Certament, a les obres homèriques perviu el record dels micènics, que són erigits en protagonistes de la llegenda. També hi ha constants referències a la cultura material dels micènics i al bronze com a metall propi de la cultura aquea.

(βασιλέως), que farien de representants del rei en diversos territoris. És interessant fer notar que el mot *wánax*, estrictament micènic, apareix en els textos homèrics en l'epítet que defineix la jerarquia d'Agamèmnon en relació als altres cabdills aqueus: ἄναξ ἀνδρῶν (rei o senyor dels homes o guerrers). Certament, a les obres homèriques perviu el record dels micènics, que són erigits en protagonistes de la llegenda. També hi ha constants referències a la cultura material dels micènics i al bronze com a metall propi de la cultura aquea.

El **panteó micènic** ja incloïa moltes divinitats que es poden trobar a la Grècia clàssica. Posidó (Po-se-da-o) sembla que ocupava un lloc de privilegiat. Era una deïtat ctònica (de l'inframón), connectada amb els terratrèmols (E-ne-si-da-o-ne, terratrèmol), però sembla que també representava l'esperit fluvial de l'inframón, com sovint passa al folklore del nord de Europa.

(de l'inframón), connectada amb els terratrèmols (E-ne-si-da-o-ne, terratrèmol), però sembla que també representava l'esperit fluvial de l'inframón, com sovint passa al folklore del nord de Europa.

Els mites de Perseu

En la mitologia grega, Perseu va ser el llegendari fundador de Micenes. Va decapitar a la gorgona Medusa i va salvar a Andròmeda del monstre marí Cetus. També era el mig-germà i avantpassat d'Hèracles. Era el fill de Zeus i Dànae, la filla de Acrisi, rei d'Argos. Acrisi va consultar l'oracle de Delfos, que li va advertir de que un dia seria assassinat pel fill de la seva filla. Per evitar que Dànae tingués fills, Acrisi la va tancar en una cambra de bronze, oberta al cel en el pati real. Zeus va venir a ella en forma d'una pluja d'or i la va deixar embarassada. Acrisi va llançar Perseu i Dànae al mar, amb un cofre de fusta. Mare i fill van ser portats per la marea a l'illa de Sèrifs. Polidectes, el rei de l'illa, es va enamorar de Dànae però Perseu creia que no era honorable. Llavors, Polidectes va planejar d'allunyar Perseu perquè caigués en desgràcia: li va oferir una promesa temerària a Perseu, demanant-li el cap de l'única gorgona mortal, Medusa, els ulls dels quals convertien la gent en pedra. Atena va instruir Perseu a trobar les Hespèrides, a qui va confiar les armes necessàries per derrotar a la gorgona.

Rescat d'Andròmeda: de tornada a Sèrifos, Perseu es va aturar al regne d'Etiòpia. Aquest país era governat pel rei Cefeu i la reina Cassiopea. Cassiopea presumia que ella i la seva filla Andròmeda eren més belles que les nimfes del mar. Això va atraure a la venjança de Posidó i les Nereides, enviant una inundació i una serp marina, Cetus. Per calmar la fam de la serp, van encadenar a Andròmeda en una roca perquè el monstre marí la devorés. Però, Perseu la va alliberar amb l'ajuda del seu cavall Pegàs. Perseu i Andròmeda es van casar i, Posidó va castigar a Cassiopea lligant-la en una cadira i torturant-la eternament.

Compliment de la profecia: Perseu va retornar els seus préstecs màgics i va donar el cap de Medusa com a regal a Atena, que va col·locar el cap al escut de Zeus. Acrisi va creure que el seu nét tornaria i es va exiliar voluntàriament a Pelasgiotis. Allà, en un joc funerals, Perseu va competir en el llançament del disc. El llançament va colpejar al seu avi Acrisi, i va morir instantàniament. Després d'això, Perseu va fundar i va prendre Micenes com la seva residència oficial amb Andròmeda. Allí, després d'un llarg regnat, el rei de Micenes va morir de vell.

3. Busca informació. Com va aconseguir matar Perseu a Medusa?

Entre els segles XIII i XII aC els diversos reialmes micènics foren atacats i destruïts. Semblantment al que succeí amb la cultura minoica, els estudiosos no es posen d'acord sobre les causes de la desaparició de la civilització micènica: l'arribada dels anomenats pobles del nord (grecs doris), una devastadora revolta social, la invasió dels anomenats pobles de la mar. En qualsevol cas, es produeix el col·lapse, i la civilització micènica no ressorgeix després de la destrucció de la fortalesa de Micenes, vers l'any 1.100 aC.

Edat fosca (s. XI - IX aC)

Entre d'altres raons, aquesta època és anomenada "fosca" o "obscura" per l'absència gairebé total de fonts d'informació tant arqueològiques com sobretot documentals. Ja vam dir que a finals de l'edat de bronze desapareix el lineal B, emprat pels micènics, i no serà fins cap al del s. IX o l'inici del s. VIII aC que tornarà a reaparèixer l'escriptura a Grècia, ara ja alfabètica. Un cop desaparegut el gran imperi micènic, el món grec es fragmenta, queda mancat d'una estructura política forta i estable i dels poderosos reis que la governaven. L'inici d'aquesta crisi sembla coincidir amb l'arribada a Grècia d'unes últimes onades de pobles indoeuropeus: els doris, com prèviament ho havien fet els jonis.

Es detecten alguns canvis culturals notables. Mentre que els micènics practicaven la inhumació, en l'edat fosca l'usual va ser la incineració ritual dels cadàvers. L'època fosca grega es correspon amb l'edat del ferro de la història universal. Els objectes són de mala qualitat i molt sovint mal elaborats. Es troben a faltar materials de luxe (or i iveri). No hi ha restes de grans construccions: ni nous palaus ni muralles ciclòpies.

Si volem saber alguna cosa més sobre aquesta societat grega de l'edat del ferro, hem de recórrer al testimoni d'un text literari. Parlem de l'**obra homèrica**. El problema, però, és que els poemes homèrics barregen tres estrats culturals ben diversos:

- La societat micènica de l'edat del bronze: els seus herois serien els capitosts d'aquesta societat grega micènica que, cap al 1250, vivia els seus dies de màxima esplendor i expansió.
- El món de l'edat fosca o edat de ferro, en què les llegendes que forniran la base dels poemes homèrics es conservaren, modificaren i transmeteren en el marc d'una cultura oral.
- Elements de la realitat històrica dels temps en què el poema va assolir la seva forma definitiva, és a dir, la primera Grècia arcaica del segle VIII que, en terres jòniques, en la suposada pàtria d'Homer, ja apuntaria trets d'una imminent revolució cultural.

El cicle èpic troià

La trama se centra en la figura d'Aquil·les i narra els esdeveniments ocorreguts durant 51 dies en el desè, i últim, any de la Guerra de Troia. El títol de l'obra deriva del nom grec de Troia, Ilión.

El cicle troià començava amb els Cants Cipris, atribuïts a Estasí de Xipre, en 11 cants, que narraven els antecedents de la Guerra de Troia: és el desig de Zeus d'alliberar la terra del neguit provocat per la superpoblació.

Després d'aquests cants s'inseria la **Ilíada** d'Homer (segle VIII aC).

Aquil·les, el millor guerrer dels aqueus, abandona els combats ofès per la sostracció per part d'Agamèmnon d'una jove guanyada en un botí, Briseida. Amb l'abandó d'Aquil·les i dels seus soldats mirmídons, els grecs patiran grans calamitats i les seves naus estaran a punt de perir incendiades pels troians. Davant la impassibilitat d'Aquil·les en les desgràcies aquees, Pàtrocle, el seu millor amic (o, en interpretacions posteriors, el seu amant), li demanarà les seves armes i permís per a participar en la batalla. Aquil·les, a contracor, li ho concedirà. Pàtrocle, després de realitzar grans gestes bèl·liques, serà occit amb l'ajut d'un déu per Hèctor, fill gran de Príam i el millor guerrer troià, el qual gosarà fins i tot de vestir les armadures d'Aquil·les. La mort de Pàtrocle tornarà Aquil·les al combat per tal de venjar el seu amic, i en singular combat vencerà Hèctor i l'occirà. El cadàver del vençut serà arrossegat davant les muralles de Troia. No obstant això, el rei Príam aconseguirà la clemència d'Aquil·les i podrà retre al seu fill els honors funeraris.

A aquesta seguia l'Etiòpida, atribuïda a Arctinos de Milet, la figura central de la qual era Aquil·les, les seves darreres gestes (la lluita contra Pentèsilea i Mèmnon) i la seva mort.

A continuació venia la *Petita Ilíada*, atribuïda a Lesques de Mitilene, interessada en una sèrie d'episodis immediatament anteriors a la presa de Troia, com la construcció del cavall i escenes de la caiguda de la ciutat.

El cicle continuava amb *Iliupersis* també d'Arctinos de Milet, que parlava del Saqueig de Troia, i se centrava en la presa i saqueig de la ciutat.

Els *Retorns* narren el retorn dels cabdills grecs a les seves ciutats d'origen després de 10 anys de guerra. En aquest punt del cicle s'inseria l'*Odissea* d'Homer.

Acabada la contesa troiana, els herois aqueus supervivents han tornat a les seves respectives llars després de feixucs viatges. Odisseu, però, és retingut per la nimfa Calipso després de deu anys de la seva partida de Troia. En aquest moment, Zeus, per tal de decidir el retorn d'Odisseu a la seva pàtria, convoca una assemblea de déus a l'Olimp. La deessa Atenea s'erigirà en advocada i protectora d'Odisseu. Obtingut el permís del pare dels déus, Atenea parteix cap a Ítaca, on convenç Telèmac, el fill d'Odisseu, per tal que cerqui son pare per les ciutats dels diferents herois aqueus ja retornats de Troia. Mentrestant, a Ítaca, la noblesa, creient mort Odisseu, vol casar Penèlope, esposa de l'heroi, la qual va posposant el moment de triar marit a l'acabament d'una estora que va fent de dia i que desfà de nit, i aquesta noblesa ordeix l'assassinat de Telèmac.

Aquí es produeixen diversos flash-back on Odisseu passa a narrar les aventures durant el viatge de retorn:

- Al país dels cicons.
- Al país dels lotòfags.
- Amb el ciclop Polifem.
- A l'illa d'Èol.
- La pèrdua d'una part important de la seva flota al país dels lestrigons.
- L'arribada i estada d'Odisseu i de la resta de companys a l'illa de la fetillera Circe.
- El descens a l'Hades.
- Les dificultats del retorn amb les escenes de les sirenes, les roques mòbils Escilla i Caribdis, i les vaques d'Hèlios.

Un cop acabada la narració, es retorna al fil de la narració principal. Odisseu arribant a Ítaca, i seguint els consells d'Atenea adopta l'aspecte d'un pidolaire per tal de no fer sospitar ningú i poder actuar amb sorpresa davant els excessos dels nobles aristòcrates pretendents de la seva dona, Penèlope. És justament en aquest moment quan Telèmac arriba del seu periple i el reconeix després de vint anys de la seva partida cap a Troia. Ambdós planejaran la venjança.

Introduït Odisseu a palau amb l'aspecte de pidolaire, pateix algunes vexacions per part de tothom. A poc a poc, va sent reconegut pels antics servents de palau. Fins molt més tard, però, no serà reconegut per la seva fidel esposa. Serà en el famós certamen de l'arc, en què només Odisseu serà capaç de tibar-lo i passar la fletxa pel forat de les destrals arrenglerades. Immediatament després, es fa conèixer als pretendents i, ajudat pel seu fill Telèmac, i pels fidels servents Eumeu i Fileci, matarà gairebé tots els pretendents.

Per acabar, serà reconegut amb emoció per una perplexa Penèlope, visitarà son ancià pare, posarà pau a una revolta de familiars dels pretendents occits i tornarà a regnar amb seny i enginy sobre Ítaca.

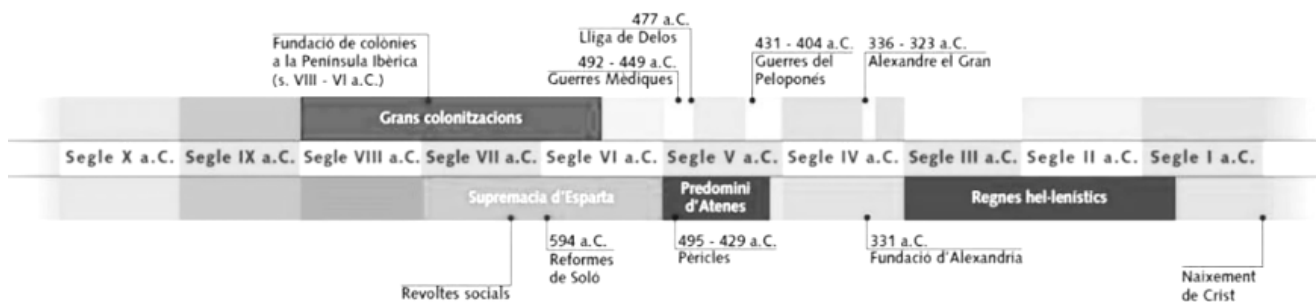
El Cicle acabava amb la Telegonia, d'Eugàmon de Cirene, que narra les aventures d'Odisseu després del retorn a la seva pàtria, i les d'un fill seu i de Circe, Telègon, qui viatjant a la recerca del seu pare es troba amb ell sense saber la seva identitat i el mata. El final de l'obra és absolutament rocambolesc, amb sengles matrimonis entre Telègon i Penèlope d'una banda i Telèmac i Circe de l'altra.

4. De què tracta la Ilíada? I l'Odissea? Quins són els personatges principals? Després prepara una representació teatral d'algun episodi.

Època arcaica (s. VIII - VI aC)

L'anomenada època arcaica és un període de la història de la Grècia antiga que abraça els segles VIII-VI aC. Suposa el fi de l'edat fosca i un canvi de paradigma cultural que ve determinant per un seguit d'innovacions altament rellevants:

- Es recupera l'escriptura (és aleshores quan neix l'alfabet grec, a partir de l'adaptació d'un sistema d'escriptura semític).
- Es comença a encunyar moneda.
- Amb l'aparició de les *polis*, es desenvolupa una nova forma urbanística i, sobretot, d'organització política del territori.
- En el marc de les *polis* apareixen uns legisladors que estableixen la base legal i constitucional per la qual les ciutats-estats es regiran.
- S'introdueixen importants canvis en l'armament dels soldats i en l'organització militar (es formen els primers exèrcits hoplítics i es comença a fer servir la cavalleria en la guerra).
- Es produeix un gran moviment colonitzador gràcies al qual es funden colònies gregues mercantils arreu de la Mediterrània.

Època clàssica (s. V - IV aC)

Durant el segle V aC i la primera meitat del segle IV aC, es va desenvolupar l'etapa de la Grècia clàssica. Aquest període es va caracteritzar pel domini d'Atenes i Esparta i per les guerres contínues.

Les **guerres mèdiques**. Els perses, que habitaven a l'altiplà de l'Iran, van començar al segle VI aC una expansió territorial. Aleshores van sotmetre les polis gregues de l'Àsia menor i de les illes properes. Anys després, en el 499 aC les polis sotmeses es rebel·laren i les restants polis gregues, dirigides per Atenes, les van ajudar a enfrontar-se als perses. La primera guerra mèdica va acabar l'any 490 aC, quan els soldats grecs, els hoplites, van vèncer en la batalla de **Marató**. Deu anys més tard, en el 480 aC, el rei persa Xerxes I va iniciar la segona guerra mèdica. Va envair Grècia pel nord i saquejà Atenes, però fou derrotat a la batalla de Salamina.

A causa del paper decisiu que va tindre en la guerra contra els perses, Atenes es va convertir en la polis més rica e influent. A l'any 447 aC es va crear la **Lliga de Delos**, una unió de polis per a defensar-se dels nous atacs perses. Atenes va dominar les decisions de la Lliga i també altres polis.

Durant el segle V aC, Atenes va viure un període més brillant de la seva història, especialment en l'etapa que va governar **Pericles**. Aquest governant va desenvolupar la democràcia i va afavorir l'economia i la cultura.

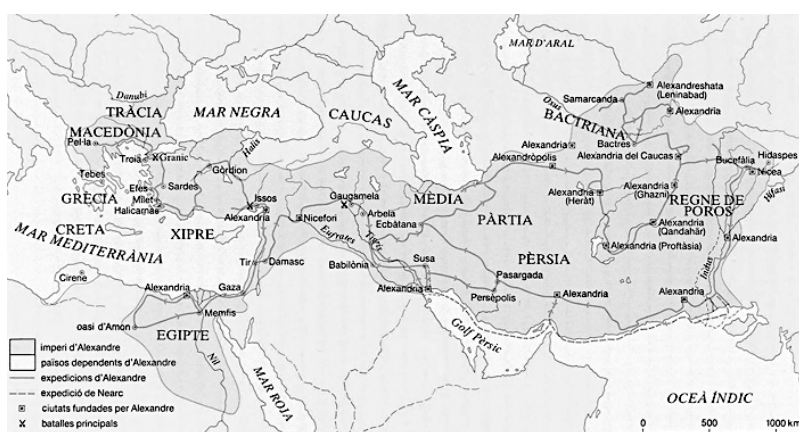
L'Assemblea esdevingué la principal institució política d'Atenes. A l'Assemblea es reunien els ciutadans, discutien les propostes i prenen les decisions polítiques més importants. Tots els ciutadans atenesos tenien dret a participar i a opinar, i entre ells se sortejaven els jutges. D'aquest dret estaven exclosos els menors de 18 anys, les dones, els estrangers i els esclaus.

Atenes i Esparta rivalitzaren per aconseguir el predomini a Grècia. A la fi, les polis es van dividir en dos bàndols. Els partidaris d'Atenes i els partidaris d'Esparta. L'enfrontament esclatà l'any 431 a.C. i es prolongà fins al 404 a.C. El conflicte passà per fases diverses i finalitzà amb la derrota d'Atenes, la qual cosa suposà l'establiment de la supremacia d'Esparta sobre la resta de polis gregues. El domini d'Esparta fou més opressiu que l'atenès, i l'any 403 a.C.

Època hel·lenística (s. III - I aC)

El rei Filip II de Macedònia, aprofitant l'enfrontament entre les ciutats gregues (guerres del Peloponès), es va llançar a la conquesta de Grècia amb un potent exèrcit (falanges macedòniques). Vers l'any 338 a.C. va aconseguir el domini de tot Grècia. El fill de Filip, **Alexandre**, que va ser anomenat el Gran, el va succeir l'any 336 a.C. Va unificar tot el conjunt de ciutats gregues per conduir-les a la conquesta de l'Imperi Persa.

Des de Grècia, va seguir la conquesta cap a Egipte, on va fundar Alexandria a la desembocadura del riu Nil. Posteriorment va derrotar en diverses ocasions els perses, i va conquerir la capital de l'Imperi persa, Babilònia, derrotant i perseguint l'emperador Darius, qui va morir abans de ser capturat. Finalment va arribar fins als confins del món oriental: l'Índia. Volia crear un únic Imperi amb una base cultural grega, a més amés, de les conquestes militars, on cada territori conservaria les seves formes socials i polítiques. Quan va morir, el 323 aC, els generals del seu exèrcit es van enfrontar per la successió durant diverses dècades, disputes que van causar la divisió de l'imperi i la creació de les **monarquies hel·lenístiques**.

L'imperi d'Alexandre el Gran provocà al segle IV a.C. grans canvis en el món grec. En els territoris conquerits per Alexandre el Gran, el **grec es convertí en la llengua oficial i culta**, i es posaren de moda l'art i la cultura gregues. L'expansió de la cultura grega per Àsia i pel nord d'Àfrica es coneix amb el nom d'**hel·lenisme**. La cultura grega també es va veure influïda per la dels pobles que conquistaven.

Alexandre el Gran fomentà aquesta fusió cultural com a forma d'aconseguir la unitat de l'imperi. El període hel·lenista va ser una etapa de gran esplendor cultural. L'art i el pensament continuaren florint, però, a més, es produïren avenços científics importants

Després del període hel·lenístic va arribar la **dominació romana**, moment en què convencionalment se sol considera que finalitza la història de la Grècia antiga "independent".

Els grecs eren **politeistes**, tenien molts déus i deesses però no hi havien dogmes (veritats absolutes) sinó que creien en els **mites**. No tenien cap paraula per expressar el que nosaltres entenem per religió. Donaven molta importància als ritus externs i tenien elements religiosos populars. Els poetes eren els transmissors del saber mitològic, però van generar també tot un pensament filosòfic que intentava explicar el món sense la mitologia, només amb la raó.

La religiositat grega diferenciava entre una religió cívica lligada a la vida de la *polis* i una pràctica religiosa privada amb moltes varietats i que amb el pas del temps va anar apartant-se dels déus oficials per apropar-se a l'interior de la persona.

A Grècia no va existir una classe sacerdotal, tot ciutadà podia ser elegit per ocupar-se d'aquesta funció que tenia una durada determinada com altres càrrecs públics. Els rituals tenien el seus cultes, festes i altres manifestacions.

Els grecs van donar molta importància al **destí**.

Creien que tots naixem amb un destí que no podem eludir; per això intentaven, almenys, conèixer-lo consultant als **oracles**, persones capaces de veure el futur a través del contacte amb els déus. L'oracle més famós era el del temple de Delfos, consagrat a Apol·lo.

5. Creus que aquesta idea del destí és compatible amb el cristianisme? Per què?

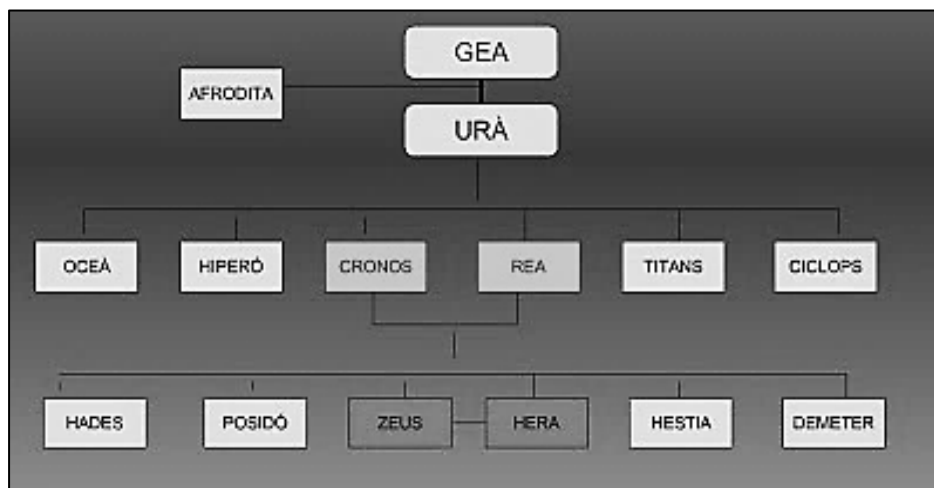
Com es van mantenir els mites?

A més de representar-los en l'arquitectura, la escultura i la ceràmica els van començar a escriure després que el poeta **Homer**, que va viure entre els segles IX i VIII aC, els deixés en el seus grans llibres: la **Ilíada** i l'**Odissea**. Després vindria **Hesíode**, que va viure a finals del segle VII aC i va escriure un tractat sobre l'origen del món i dels déus que és la **Teogonia**, per posar una mica d'ordre.

Els grecs, com molts altres pobles, van creure que al principi les coses no eren així, sinó que els déus van posar tot al seu lloc. D'aquesta manera, el mite grec de la creació segueix el patró d'altres i li donaren un nom: "cosmogonia" que significa en grec "naixement de l'ordre universal". Era el pas del Caos al Cosmos, de la falta d'ordre universal, justícia suprema i bellesa absoluta al món ordenat i harmoniós.

Els déus representaven les forces de la natura i no tenien uns objectius ètics ni morals de la realitat, es podien trobar versions diferents del mateix fet, El món era entès ple de déus, natura, homes i semidéus o herois a més dels éssers mitològics.

Com els homes podien tenir tota mena de defectes i de virtuts i podien ser simpàtics, aventurers, assenyats o venjatius. Hi havia tres diferències bàsiques entre una divinitat grega i un humà: els déus eren immortals, tenien poders especials (que els permetien metamorfosejar-se o canviar de forma) i podien viatjar ràpidament sense cap ajuda. No treballaven (excepte quan es posaven a prova) i no estaven sotmesos a la llei. Cada déu era responsable d'una parcel·la de la vida o del món.

Com podem saber qui és cada déu?

Bàsicament per la manera com van vestits o per un objecte, o atribut, que els simbolitza: el trident de Poseidó, déu del mar, l'arc d'Àrtemis, deessa de la caça, el llamp de Zeus, etc.

Zeus
(rayo)

Poseidón
(mar)

Hades
(infierno)

Hera
(familia)

Dioniso
(vino)

Hermes
(comercio)

Àfrodita
(amor)

Hefesto
(fuego)

Ares
(guerra)

Àrtemis
(caza)

Apolo
(belleza)

Àtenea
(sabiduría)

Els déus grecs menjaven ambrosia i bevien nèctar. Són uns aliments que només ells podien prendre i que els garantien la immortalitat. Quan els ingerien la seva sang es transformava en un líquid verd-grogenc que es diu '*ícor*' i que cicatritzava instantàniament qualsevol ferida. En grec, la paraula '*ambrosia*' significa '*immortal*' i '*nèctar*' vol dir '*que venç la mort*'. També els agradava l'olor de les ofrenes que rebien als seus santuaris.

Els déus habitualment vivien a la muntanya més alta de Grècia, situada a la regió de Tessàlia i que s'anomenava l'Olimp. Però de fet podien viatjar per tota la Mediterrània i el mar Negre segons quina fos l'aventura en què estaven implicats. El cim de l'Olimp estava gairebé sempre nevada o tapat per la boira i per aquesta raó els antics grecs el consideraven inaccessible.

Els déus podien posar-se absolutament rabiosos i colèrics quan es produïa una '*hubris*' o desmesura humana que atentava al seu poder. El càstig dels déus s'anomena '*nèmesis*', podia ser brutal i durar eternament, com en el cas de Prometeu (lligat al Tàrtar on eternament una àguila se li menjava el fetge) o de Sísif (condemnat a arrossegar muntanya amunt una pedra pesada que rodolava muntanya avall quan ell arribava al cim).

6. Busca informació sobre per què els déus van castigar a Prometeu i a Sísif.

7. Quina era la intenció de Zeus al crear a Pandora? Què va passar?

8. Quina era la missió que els déus van imposar a Hèracles? Per què ho van fer?

9. Com es travessa l'inframón? Què podem trobar?

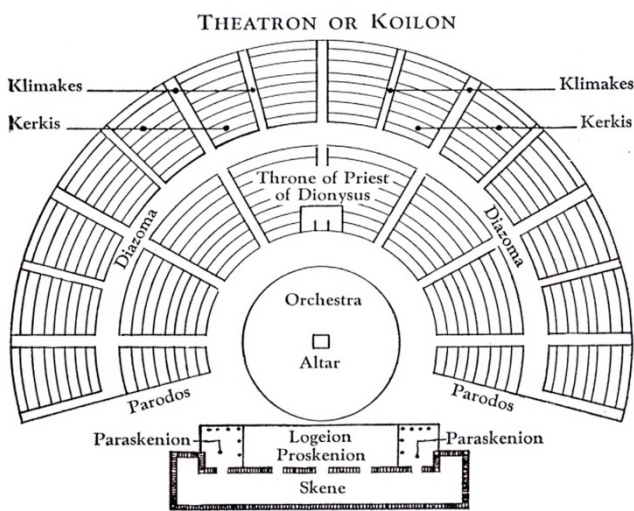
10. Quina condició va posar Hades a Orfeu per rescatar a Eurídice?

11. Què simbolitza Persèfone? Per què el seu mite explica el cicle de les estacions?

12. Quin era l'origen del culte a Nèmesis?

El TEATRE GREC va tenir els seus inicis en les cerimònies religioses en honor a Dionís, el déu del vi i el teatre. Les primeres representacions tenien lloc en l'àmbit de les festes dionisiàques i eren interpretades per un cor que narrava les històries mitològiques i els esdeveniments heroics. A poc a poc, es van afegir actors individuals que representaven personatges específics, i això va donar lloc al desenvolupament dels drames.

Característiques del teatre grec:

Els teatres grecs eren construïts a l'aire lliure, tenien una forma semicircular i es localitzaven en zones elevades per millorar l'acústica. L'espai d'actuació es deia "orchestra", i davant seu hi havia l'edifici dels actors (skené).

Els actors grecs portaven màscares i sabates altes anomenades coturns per ajudar a caracteritzar els seus personatges.

El cor tenia un paper central i participava en la narració i interpretació de la història.

Les tragèdies gregues sovint tractaven temes mitològics i moralistes, explorant qüestions com el destí, la justícia i la tragèdia humana.

Les tragèdies gregues segueixen una estructura típica amb una introducció (pròleg), els episodis que desenvolupen la trama, i un èxode que és la conclusió.

Alguns dels autors més coneguts de tragèdia són Esquil, Sòfocles i Eurípides. Algunes obres destacades inclouen "Prometeu lligat" d'Esquil, "Edip rei" de Sòfocles i "Medea" d'Eurípides.

Pel que fa a la comèdia grega, algunes de les seves característiques són:

Sàtira social: La comèdia grega se centrava en temes de la vida quotidiana i la societat, i sovint feia sàtira social i política.

Màscares grotesques: Els actors de comèdia portaven màscares grotesques per exagerar els seus personatges.

Obres destacades: Alguns autors destacats de comèdia són Aristòfanes i Menandre. Obres com "Lisístrata" d'Aristòfanes i "L'Asinaria" de Plaute són exemples coneguts de comèdia grega.

13. Contesta les següents preguntes:

- Quin era el propòsit original de les representacions teatrals a l'antiga Grècia?
 - a) Entreteniment públic
 - b) Rituals religiosos en honor a Dionís
 - c) Celebrar victòries a la guerra
 - d) Comunicar notícies polítiques
- Quina part del teatre grec era l'espai circular on actuaven el cor i alguns actors principals?
 - a) Skené
 - b) Koilon
 - c) Orchestra
 - d) Diazoma
- Quin dels següents autors no és conegut per escriure tragèdies gregues?
 - a) Esquil
 - b) Sòfocles
 - c) Aristòfanes
 - d) Eurípides
- Quina de les següents característiques no s'associa comunament amb la comèdia grega?
 - a) Sàtira social i política
 - b) Màscare grotesques
 - c) Temes mitològics i morals
 - d) Entreteniment humorístic

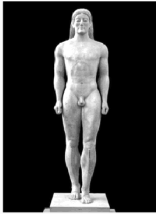
14. A partir d'aquesta imatge, feu una redacció en què respongueu a les qüestions següents.

- Quin era el destí d'Èdip?
- Es va aconseguir?
- Digues el títol d'una obra en què Èdip sigui el protagonista.
- Qui n'és l'autor?
- En quin segle va viure?
- Digues el títol d'una altra obra d'aquest mateix autor.
- A quin gènere literari pertanyen aquestes obres?
- Expliqueu-ne les característiques.

L'ESCULTURA GREGA

KUROS D'AVANISOS

- Home jove
- Figura masculina nua, dempeus, mirant cap endavant, el pes repartit entre les dues cames, una d'elles una mica més avançada.
- Es pot observar el pas al classicisme per la via del naturalisme
- Frontalitat i rigidesa.
- Ulls ametllats, cabells geomètrics, somriure arcaic.
- Simetria en eix vertical
- Paral·lelisme amb egipcie
- Polícromia
- Escultura sepulcral

ÈPOCA ARCAICA

Segles VIII-VI a.C.

- Naturalisme idealitzat
- Prototipus d'humans bells i de proporcions perfectes
- Tema principal: figura humana
- Equilibri corporal: entre moviment i repòs
- Equilibri espiritual: serenitat clàssica, sense expressivitat.
- No hi havien retrats de persones
- Les seves fonts d'inspiració era la mitologia.
- Materials:
 - Bronze per cultures exemptes
 - Marbre per temples i relleus.
- Polícromia
- Feien us de la tècnica de la cera perduda

Nom: Koré/Koral
Autor: Desconegut

TRANSICIÓ

Els Guerrers de Riace 460-430 a.C.

- Autor: desconegut
- Localització: Museo Nazionale di Reggio di Calabria (Itàlia)
- Figures de bronze
- Característiques:
 - Proporcions espectaculars
 - Molt forts
 - Estil àtic
 - Giren el cap i els cossos
 - Braços en posició d'agafar armes.
 - Torsió lateral del cos
 - La seva alçada és quasi de 2 metres.

TRANSICIÓ

L'Auriga de Delfos 477a.C.

- Autor: desconegut
- Localització: Museo Archeologico di Delfos.
- Elements formals:
 - Proporcions correctes. Cànon estètic.
 - Simetria bàsica.
 - Gira el cap i els peus.
 - Braços aixecats.
 - Lleu torsió lateral del cos
 - Retrat idealitzat, però guanya realisme en llavis i cabells respecte als kuroi.
 - Gest seré, impassible, no té el somriure arcaic.
 - Equilibri entre abstracció i realitat, harmonia, moderació de les actituds, antropomorfisme.

Nom: Diadúmenos
Autor: Policletes

ESCULTURA CLÀSSICA

Discòbol 450 a.C.

- Autor: Miró
- Localització: Museu Nacional delle Terme (Roma)
- Material: marbre
- Elements formals:
 - Instant d'immobilitat.
 - Rebuij a la simetria i formes del període arcaic.
 - Resolució dels problemes de la representació del moviment.
 - Figura concebuda en un sol pla.
 - El cos no coincideix amb l'acció dels braços.

ESCULTURA CLÀSSICA

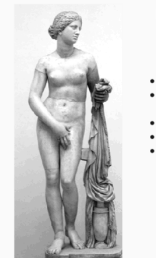
Primer classicisme S.V a.C.

- Naturalisme idealitzat i equilibri amb la natura.
- Éssers humans bells, perfectes: proporció harmònica (CÀNON).
- Tipologies: déus, herois, atletes.
- Materials: marbre i bronze (tècnica de la cera perduda).
- Equilibri, proporció i perfecció anatómica.
- Polícromades.
- Escultures dedicades a diferents divinitats.
- Antropocentrisme.

ESCULTURA CLÀSSICA

Segon classicisme S.IV a.C.

Nom: Afrodita de Cnidos
Autor: Praxíteles

- Forta empena cap al naturalisme
- Tractament més cotidà de temes religiosos
- Els déus s'humanitzen
- Nous prototips de la bellesa ideal
- Personificació de conceptes de tipus universal.

ESCULTURA CLÀSSICA

Hermes amb Dionís infant 343 a.C.

- Autor: Praxíteles
- Localització: Museu d'Arqueologia d'Olímpia
- Material: Marbre
- Característiques:
 - Corba praxitel·liana
 - Figures amb més ritme
 - Deus en actitud quotidiana
 - Expressió de delicadesa i tendresa i gran expressivitat.
 - Necessitat d'un suport.
 - Esfumato

ÈPOCA HEL·LENÍSTICA

S.III-II a.C.

- Antropocentrisme: l'home és la mesura de totes les coses.
- Fugint de l'idealisme clàssic: època de realisme i expressions turbulentades.
- Teatralitat: teatralitat alhora d'expressar accions, preferència pel moviment i la grandiositat.
- Efecte del clarobscur: escultures voluminoses que creen efectes claroscurs que disparen l'emotivitat de l'escena.
- Diversitat temàtica: vides quotidianes, al·legories, retrats i grups escultòrics.
- Materials: marbre i bronze.
- Desequilibri.
- Moviment.
- Cossos retorçats (Laocónt, Gàl·lada suïcida, etc.)
- Erotisme i emoció (Afrodita sortint del bany)
- Realisme i quotidianitat (Noi de l'espina, retrats)
- Continua amb el classicisme (Victòria de Samotràcia, Afrodita de Melos)

Nom: Victòria de Samotràcia
Autor: desconegut

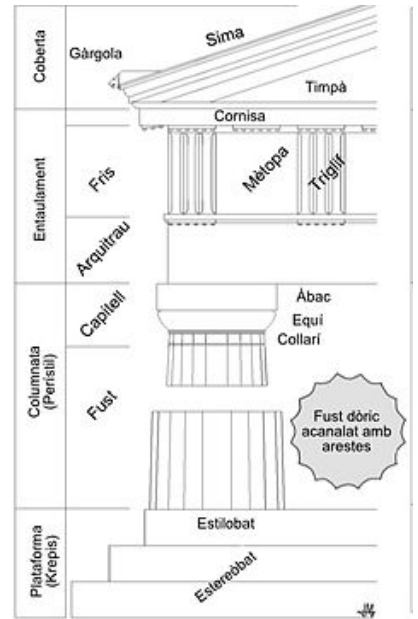
Nom: Laocónt i els seus fills
Autor: Agésandro de Rodas i Atenodoro de Rodas

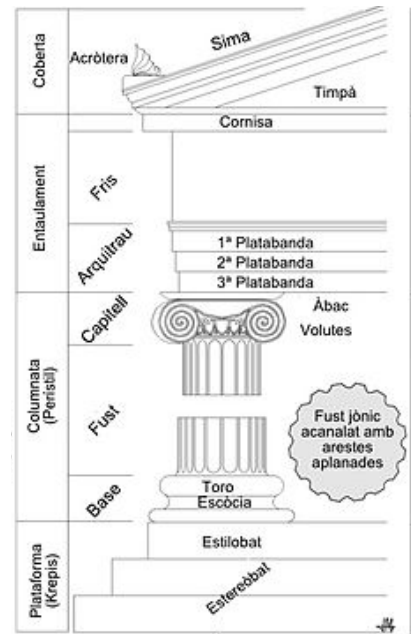
Nom: El Nen de l'Espina
Autor: desconegut

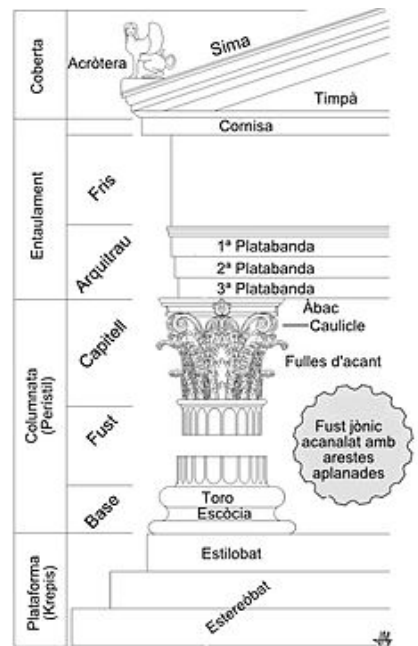
Nom: Afrodita de Melos
Autor: Alejandro de Antioquia

DÒRIC

JÒNIC

CORINTI

El Partenó

Situat a l'**Acròpoli d'Atenes**, el Partenó és el gran temple **dòric** i l'obra mestra de l'arquitectura grega.

Va ésser edificat, en el **segle V aC**, per ordre de **Pèricles**. Fou dedicat a **Atena Partenos**, és a dir, la «**Verge d'Atenes**» la deessa de la polis d'Atenes.

El Partenó és **octàstil**, perquè té 8 columnes a la façana principal i **peripter**, perquè tot ell està voltat de columnes (en grec, **peri** significa «al voltant de» i **stylos** «columna»). La façana principal mira a Orient, on surt el sol.

El material del Partenó fou exclusivament el **marbre**, fins i tot per a les teules, i estava **policromat**.

La decoració escultòrica és de **Fídies**. Els **frontons**, avui dia exposats en el **British Museum de Londres**, són el més important. El **frontó oriental** és dedicat al **Naixement d'Atena** i l'**occidental** a la **Lluita d'Atena i Posidó**.

L'Erecteon amb la tribuna de les Cariàtides

També a l'Acròpoli d'Atenes, l'**Erecteon**, obra de finals del **segle V aC**, és el temple més bell d'**ordre jònic**.

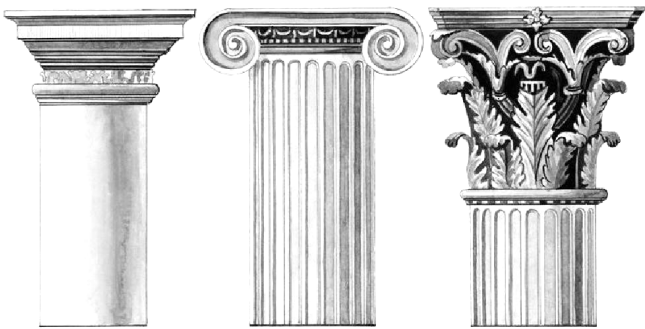
De **planta irregular** perquè fou construït aprofitant els desnivells del terreny, s'aixecà per retre culte a dos déus; **Atena** i **Posidó**. Diu la mitologia que en aquest indret va tenir lloc la **batalla mitològica** entre Posidó i Atena. Ambdós déus varen disputar-se l'Àtica, perquè Zeus va prometre lliurar-la al déu que fes la millor ofrena. Suposadament, aquí i sobre una roca, es localitza la marca que va deixar el trident de Posidó que en clavar-lo a terra va brollar una **font d'aigua salada**, així com l'**olivera** d'Atena que li va valdre el triomf i que es localitza a fora del temple.

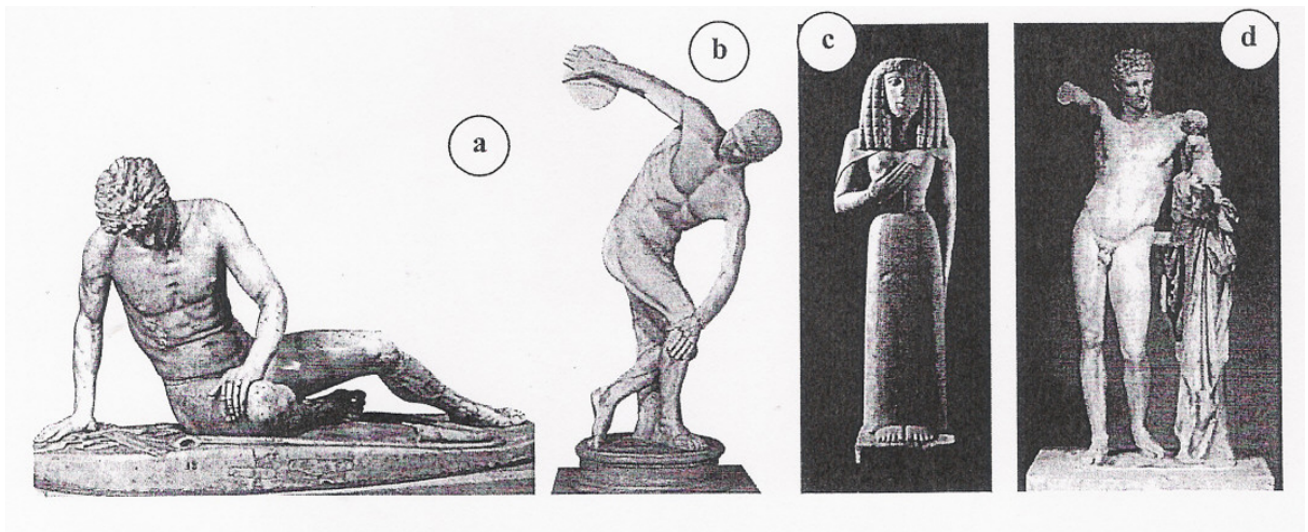
Destacar-hi una balconada coneguda per les **Cariàtides**, **figures femenines que fan de suport**. Diu la fàula que les Cariàtides representen **donzelles de Cària** (ciutat aliada dels perses contra els grecs durant les Guerres Mèdiques), que van ser fetes presoneres i condemnades a realitzar aquesta feina tan feixuga.

15. Digues a quin estil arquitectònic pertany cada columna i com ho identifiques.

16. En quin període situaries cada una d'aquestes escultures? Justifica la resposta.

17. Com influïa la mitologia grega en l'art i l'escultura de l'antiga Grècia? Quins són alguns exemples de representacions mitològiques famoses a l'art grec?

18. Quina influència tenia la mitologia grega en l'arquitectura dels temples i els edificis públics de l'antiga Grècia? Com es poden veure elements mitològics en l'arquitectura de les construccions gregues més conegudes?